Industriminnesvård

– en viktig del av kulturminnesvården och kulturpolitiken

Av Margareta Biörnstad

När departementschefen i 1975 års kulturproposition gav riktlinjer för kulturminnesvårdens arbete med att ta till vara äldre tiders kultur betonade han att insatserna måste gälla samhällets hela historia. Han lyfte fram några områden som han ansåg behövde uppmärksammas mer än hittills och nämnde då bl a minnena från industrialismens genombrott och folkrörelsernas framväxt. Vid mitten av 1970-talet var det naturligt att välja just dessa exempel. Intresset för industribebyggelsen och industrisamhällets miljöer hade väckts och man hade format begreppet industriminnesvård som ett täckord för arbetet med att ta till vara kunskapen om industrins framväxt och utveckling och att dokumentera och bevara anläggningar och miljöer.

Ökat intresse för industriminnesvård

Förklaringen till det kraftigt ökade intresset för industriminnesvård låg i första hand hos industrin själv. De genomgripande strukturförändringarna inom svensk industri under efterkrigstiden hade inte lämnat människor oberörda. Rationalisering och utveckling inom enskilda industriföretag eller branscher hade fått dramatiska effekter för miljön och inneburit ett hot mot traditionsrika byggnadsmiljöer.

Det är närmast självklart att sådana förändringar med följder för sysselsättning och samhällsmiljö ger anledning till eftertanke och får konsekvenser inom olika samhällsområden. Inte minst gäller det synen på den gemensamma bebyggelsemiljön i städer och på landsbygd. Vi har också flera exempel från vårt eget sekel och från 1800-talet på hur strukturförändringar inom olika näringar eller i bebyggelsen har utlöst ökade insatser för att bevara kulturarvet i dess skiftande former. Framväxten av de kulturhistoriska museerna under föregående sekel och senare av hembygdsrörelsen är t ex uttryck för sådana kulturella motaktioner.

Förändringarna under 1950- och 60-talen påverkade också kulturhistorikerna. Kulturminnesvårdens och museernas medverkan i den fysiska planeringen hade fört museimännen och kulturminnesvårdarna i närmare kontakt med andra samhällssektorer och gett dem en djupare inblick i den omvandling som just då drabbade stadskärnorna och industrimiljöerna. Samtidigt utvecklade framförallt länsmuseerna på många håll en aktiv utåtriktad verksamhet som förutom det traditionella utbudet av konst- och kulturhistoriska utställningar också tog upp ämnen med direkt anknytning till den aktuella samhällsdebatten. Intressant i sam-

manhanget är verksamheten vid Värmlands museum där man redan 1968 i en utställning och i sin årsskrift tog upp industrins strukturomvandling som huvudtema samtidigt som man kunde redovisa resultatet av en första industriminnesinventering.

Kulturpolitiska ställningstaganden

En nyorientering hade inletts som gav upphov till en diskussion om avgränsningen av kulturminnesvårdens ansvarsområde och om urvalet av skyddsvärda byggnader och miljöer. De kulturpolitiska uttalandena vid mitten av 1970-talet kan ses som slutpunkten eller åtminstone slutet på första etappen i denna diskussion och en kodifiering av en ny målsättning för kulturminnesvården och för insatserna på industriminnesvårdens område. Men de var också ett direkt svar på kritiken mot och diskussionen om 1960-talets miljöförändringar och den oro som dessa hade utlöst hos många människor. Intresset för kulturmiljön hade vuxit sig så starkt att det fick politisk genomslagskraft.

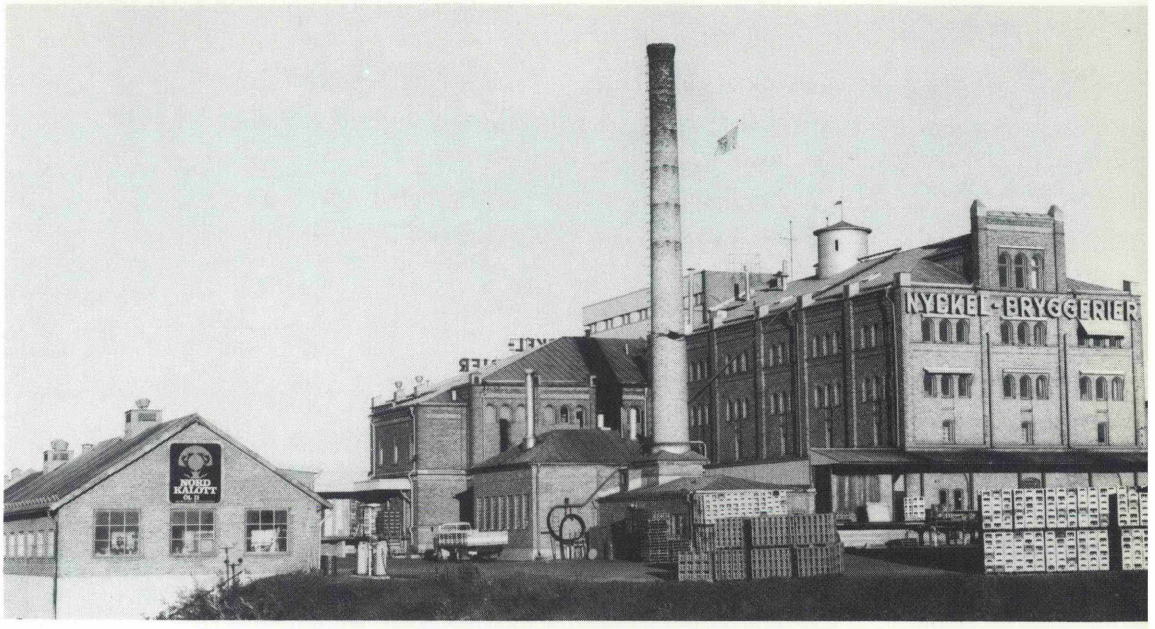
De kulturpolitiska ställningstagandena var emellertid inte bara inriktade på en vidgning av kulturminnesvårdens ansvarsområde till nya eller eftersatta monumentgrupper och miljötyper. Lika viktig var den starka betoningen av den historiska kontinuitetens betydelse för kvaliteten i vår livsmiljö, uttalanden som gav kulturminnesvården en klart formulerad social funktion. 1975 års kulturpolitiska beslut blev därmed en kraftig markering av ett nytt synsätt och av politiska ambitioner som siktar till ett aktivt arbete från samhällets sida. Kulturminnesvården fick en ny och tydligare roll som medagerande i samhällsplaneringen med uppgift att bevaka kulturintressena i den fysiska miljön och aktivt planera för att ta till vara kulturmiljöer.

Enligt de nya riktlinjerna måste kulturminnesvården försöka fånga in hela den historiska utvecklingen och bevaka att insatserna för att bevara har siktet inställt på att ge en någorlunda rättvis bild av det skeende som lett fram till dagens samhälle. Arbetet måste med sådana utgångspunkter ha sin tyngdpunkt i de miljöer och landskap som bildar ramen för de flesta människors vardag – dvs arbets- och boendemiljöerna. Det är då självklart att industrianläggningarna och den miljö och bebyggelse som har samband med industrin blir en viktig del av kulturminnesvårdens arbetsområde och att samma ansvar för dokumentation, bevarande och vård skall gälla för industrins kulturarv som för andra samhällsområdens.

Från ett kulturpolitiskt ställningstagande till kulturmiljön som en viktig kulturell och social resurs har vi nu inför 80-talet nått fram till en diskussion om den befintliga bebyggelsemiljön som en ekonomisk resurs som vi måste ta till vara och utveckla. Önskemålet att spara den goda åkerjorden och behovet att hushålla med energi och till fullo utnyttja redan gjorda samhällsinvesteringar sätter gränser för en fortsatt expansion. Detta leder i sin tur till ett ökat intresse för förbättring och komplettering av de nuvarande bebyggelseområdena.

Planmässig sanering efter industrinedläggningar

Vi möter ett sådant synsätt i direktiven både till den nyligen tillsatta stadsförnyelseutredningen och till en utredning om planmässig sanering efter industrinedläggningar. Det ger oss anledning anta att återanvändning av bebyggelse och mark kommer att få ökad betydelse i framtiden. I

1. Genom att verksamheten inom många branscher koncentrerats till ett fåtal platser i landet har ett stort antal mindre industrianläggningar slagits ut. Bryggerinäringen är en god illustration till denna process. Av hundratalet äldre bryggerier i de svenska städerna är nu bara ett 10-tal i drift. Nyckelbryggerier i Luleå tillhör det fåtal småbryggerier som tills vidare har kunnat överleva. Foto: Gunnar Sillén.

direktiven till den sistnämnda utredningen förutsätts också att man vid industrinedläggningar i första hand skall försöka återanvända anläggningar som blivit över. Bara om detta inte är möjligt skall man i stället efter en s k planmässig bedömning riva anläggningarna och återställa marken till naturmark eller återanvända den för andra ändamål.

Denna syn på utnyttjande och återanvändning av befintlig bebyggelse och industrimark har både positiva och negativa sidor från kulturminnesvårdens synpunkt. Det är positivt om man kan återanvända och därmed få behålla viktiga miljöer och byggnader förutsatt att man samtidigt tar hänsyn till miljöns/byggnadens egenvärden. Det är negativt om vi får en omfattande planmässig saneringsrivning som inte ger tillräckligt utrymme för överväganden om bevarandealternativ. Tiden och resurserna för nödvändig dokumentation kan också bli knappa.

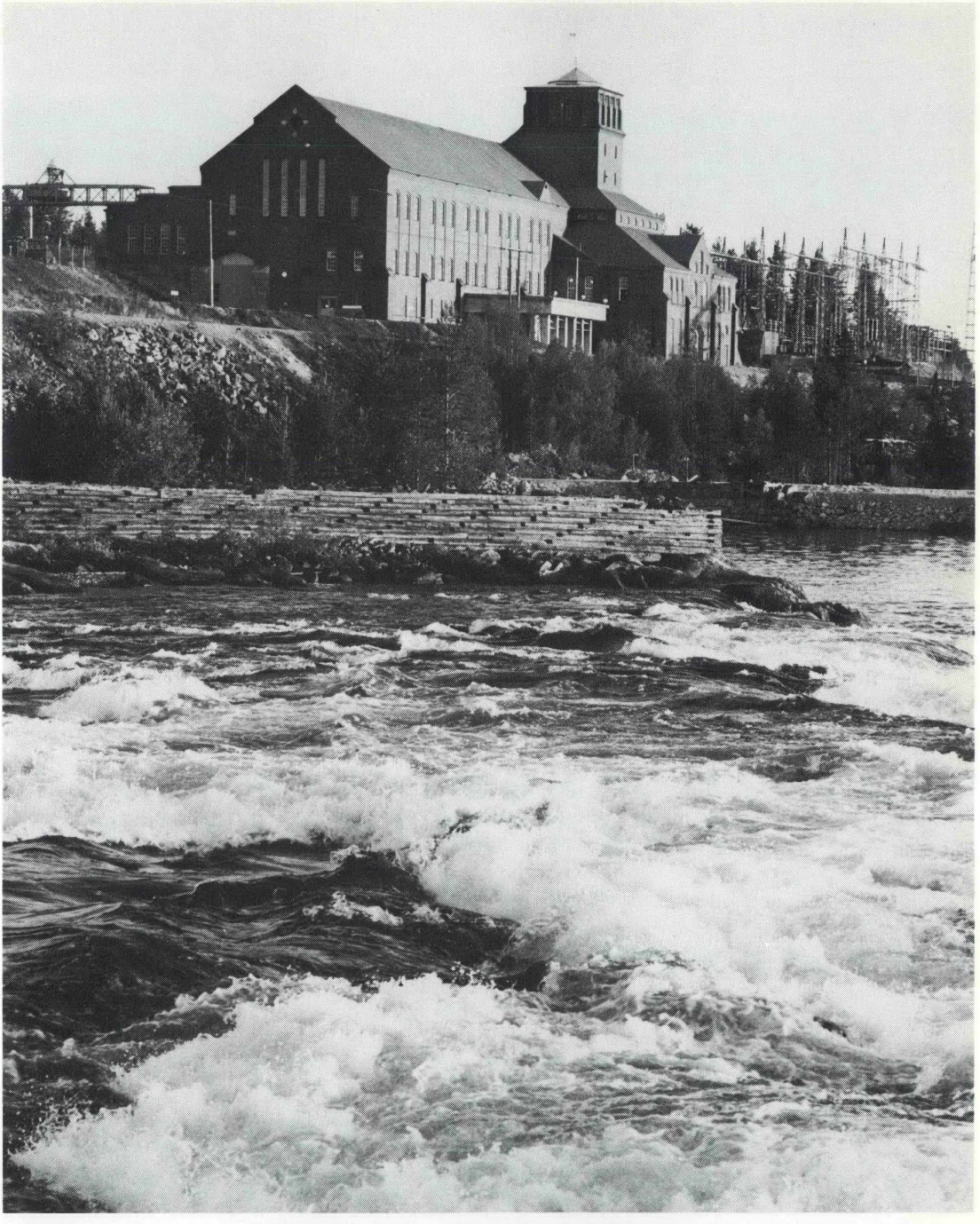
Utgångsläget för industriminnesvården är således på ett vis gynnsammare i dag än vid 70-talets inträde. Insikten om den befintliga bebyggelsens och miljöns kulturella värden har slagit igenom med vidgade krav på bevarande och hänsyn. Samtidigt har kulturminnesvården fått ett klarare ansvar för industrisamhällets kulturarv. Men förändringstrycket är fortfarande stort och kan komma att öka ytterligare i tätortsmiljön. Hotbilden har förändrats men hoten är inte avvärjda. Kulturminnesvården står därför inför en svår uppgift på industriminnesvårdens område.

2. I det totala beståndet av skyddade byggnader i Sverige finns få exempel på industribyggnader. Hittills är det egentligen bara den äldre bergshanteringen och bruksrörelsen som har några representativa miljöer och anläggningar skyddade som byggnadsminnen. Storbro hytta tillhör en grupp värmländska industriminnen som byggnadsminnesförklarats under 1960- och 70-talet. Foto: Carl-Filip Mannerstråle.

Industrimiljöer och kulturskydd

Hur är då situationen inom kulturminnesvården och vilken beredskap finns för framtiden? Till att börja med kan vi konstatera att få industrimiljöer har ett direkt kulturskydd. Under det senaste decenniet har en hel del insatser gjorts för att skydda ett antal av de klassiska anläggningarna med anknytning till gruvdrift och järnhantering. Däremot finns det bland byggnadsminnena – nu ca 450 st – på något undantag när inga industribyggnader av yngre typer. Det är bruksmiljöerna med anor från 1600- och 1700-talen som är rikast företrädda kompletterade med enstaka exempel från annan industriell verksamhet men också dessa från perioden före industrialismens genombrott eller av förindustriella typer. Situationen är i princip densamma om vi i stället granskar de kulturmiljöer som har redovisats som kulturminnesvårdens riksintressen i arbetet med den fysiska riksplaneringen.

3. Porjus kraftstation är en av de teknik- och industrihistoriskt viktiga anläggningar som statens vattenfallsverk beslutat bevara. Inom verket pågår arbete med att utforma ett särskilt program för bevarande och vård av de egna anläggningarna. Genom sådana program eller kulturhistoriska branschstudier kan industrin hjälpa till att skapa bättre överblick och fördjupade kunskaper som underlag för industriminnesvården. Foto: Bengt Adin.

Bristerna och snedfördelningen i urvalet av skyddsvärda industrimiljöer hänger naturligtvis delvis samman med att vissa typer av industrimiljöer är helt utplånade eller så förändrade att den ursprungliga strukturen inte längre kan uppfattas. Men den svaga representationen i riksplanematerialet och bland byggnadsminnena för vissa branscher och för yngre typer beror också på att intresset från industrins sida och från forskare och museimän varit ensidigt inriktat på bestämda anläggningar och monument. Följden har blivit att kulturminnesvårdens eget kunskapsunderlag företer allvarliga brister vilket gör det svårt för att inte säga omöjligt att i dag göra ett rättvisande urval både av enskilda byggnader och anläggningar och av miljöer.

När riksplanematerialet sammanställdes i slutet av 1960-talet saknades allmänna byggnadsinventeringar i större delen av landet och de inventeringar som fanns var i allmänhet helt inriktade på kulturminnen – den enskilda fornlämningen eller byggnaden – och därför inte särskilt bra som underlag för att välja ut samlade miljöer. Inventeringsverksamhetens koncentration på de enskilda kulturminnena är ett generellt problem för kulturminnesvården. Men man måste också erkänna att bristerna på industrisidan är större än för andra miljötyper som kulturhistorikerna sedan länge sysselsatt sig med. Behovet av insatser för att förbättra utgångsläget för industriminnesvården är därför särskilt stort.

Överblick över befintliga industrimiljöer behövs

Insatser behöver till att börja med sättas in för att vi skall få en bättre överblick över de befintliga industrimiljöerna, deras betydelse och representativitet, deras tillstånd och de hot som eventuellt riktas mot dem. Det räcker då inte med alltför specialiserade insatser, typ särskilda industriminnesinventeringar. Arbetet med att ta till vara kulturmiljöer kommer alltid att hamna på efterkälken om inte kulturminnesvårdens egna organ bygger upp ett kunskapsunderlag som ger en samlad bild av den befintliga miljöns kulturhistoriska betydelse. När snabba förändringar i samhället skapar behov av initiativ inom nya områden eller nya branscher behövs en allmänkunskap som gör det möjligt att bedöma var det är rimligt att sätta in resurser för konkreta bevarandeåtgärder och var det behövs mer detaljerade inventeringar och undersökningar innan man kan ta slutlig ställning till ett eventuellt borttagande.

Den fysiska kulturmiljön är ju sällan entydig. Inom samma område kan vi många gånger urskilja kulturlämningar från flera olika tidsskikt. Ofta möter vi en komplex verklighet som är resultatet av olika politiska, ekonomiska och sociala förändringar eller av funktionellt betingade förändringar inom en enskild näringsgren. Näringsfånget på en ort kan ha skiftat över tiden och en miljö som vi i dag upplever som enhetlig innehåller kanske i själva verket drag från helt olika näringsstrukturer. Vi måste klara ut hur olika företeelser hänger samman för att kunna bedöma de enskilda delarnas betydelse för helheten.

Bättre kunskapsunderlag för industriminnesvården

Det arbete som har påbörjats i kommuner och län med att ta fram särskilda program för kulturminnesvården uppfattar jag därför som ett första steg mot ett förbättrat kunskapsunderlag också för industriminnesvården. Avsikten är att programmen skall inledas med en kulturhistorisk

beskrivning och analys som ger en översikt av naturgivna förutsättningar och historiska sammanhang och därmed en helhetsbild av kulturmiljön. Med denna beskrivning som grund blir det lättare att prioritera en fortsatt kunskapsinsamling. Man får också en bättre utgångspunkt för att formulera allmänna hänsynsregler för hanteringen av olika slags kulturmiljöer och för att välja ut miljöer och enstaka kulturminnen som behöver skyddas särskilt och där vårdinsatser måste sättas in med förtur. Om programmet dessutom som föreslagits innehåller en genomgång av väntade förändringar inom andra samhällssektorer och eventuella hotbilder så ökar möjligheterna att rangordna olika insatser.

Men arbetet med att ta fram kulturminnesvårdsprogram kommer att ta sin tid och det kan därför bli nödvändigt att göra specialinsatser i vissa fall. I flera län och kommuner har man gjort särskilda industriminnesinventeringar. Det kan vara befogat när stora förändringar sker i ett industrisamhälle eller en bygd. I övrigt bör man kunna utgå från att de allmänna byggnads- och kulturlandskapsinventeringarna, som utförs i kommuner och län, ger en allmän dokumentation också av industrimiljöerna.

Både för arbetet med kulturminnesvårdsprogrammen och för brandkårsutryckningar av olika slag skulle det vara till stor hjälp om det fanns översiktliga branschstudier. Statens industriverk har under de senaste åren gjort en rad utredningar för olika industribranscher med sikte på framtida utveckling och behovet av rationalisering och strukturförändringar. Vi skulle behöva en motsvarighet till dessa som gav det historiska perspektivet och tog upp varje industrigrens speciella tekniska, miljömässiga och sociala struktur, den geografiska utbredningen och regionala särdrag. Sådana studier skulle underlätta bedömningen av varje enskild anläggnings eller miljös representativitet och betydelse i ett större sammanhang. De skulle också vara till nytta när man lägger upp inventeringsarbetet i län och kommuner.

Kulturminnesvårdens kunskapsunderlag för industriminnesvård skulle då kunna bestå av kulturminnesvårdsprogrammen, särskilda kulturhistoriska branschstudier och inventeringar/specialundersökningar av industrimiljöer och enskilda anläggningar. Behov av ett kunskapsunderlag med det innehåll som jag har antytt här finns inte bara för det interna planerings- och granskningsarbetet hos kulturminnesvårdens egna organ. Det behövs också som grund för en allmän information som gör det möjligt för alla intresserade eller direkt berörda att göra egna bedömningar och delta i en diskussion om vad vi bör ta till vara och hur vi skall bevara värdefulla industrimiljöer. Underlaget är nödvändigt för kommunernas planering och borde vara det för industrierna själva.

Vem har ansvaret?

Vem skall nu göra allt detta och vem har kunskaperna? Om vi tar det formella ansvaret först så kan vi till att börja med konstatera att länsstyrelse och länsmuseum svarar för arbetet med regionala kulturminnesvårdsprogram medan kommunerna helt naturligt är huvudmän för de kommunala programmen. Länsmuseet har också en självklar roll när det gäller inventeringsverksamheten vare sig det gäller att bistå kommunerna med bebyggelseinventeringar eller att utföra specialinventeringar. På riksantikvarieämbetet faller uppgiften att ge allmän vägledning och att ta

4. Det är viktigt att industribebyggelsen inte ensidigt bedöms som byggnadsverk utan med hänsyn till sitt värde som industri- och samhällshistoriskt dokument. J. E. Hylténs metallvarufabrik i Gnosjö kan tjäna som exempel på en industrianläggning vars betydelse ligger i samspelet mellan bebyggelsen och innehållet av bevarade fasta inventarier och utrustning. Foto: Gunnar Sillén.

fram visst underlag för arbetet i länen t ex olika slag av riksöversikter.

Till skillnad från programarbetet och huvuddelen av inventeringsverksamheten bör de s k branschstudierna i allmänhet bäst kunna genomföras centralt. Ingen har något formellt ansvar för en sådan uppgift. Om man vill söka huvudmän inom kulturminnesvårds- och museiområdet ligger riksantikvarieämbetet, Nordiska museet och Tekniska museet närmast till. Men kunskapen finns till stor del inom industrin själv. Det vore därför naturligt om industriföretagens egna organisationer och fackförbunden tog ansvaret eller medverkade i studier av detta slag. Några har redan gjort viktiga insatser t ex Jernkontoret och Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningen.

Det program för att ta fram kunskapsunderlag för industriminnesvården, som jag har skisserat, är ganska ambitiöst med tanke på dagens bristsituation. Om vi lyckas genomföra det är det bra. Men inom kulturminnesvården är vi medvetna om att kvaliteten på vårt arbete inte bara kommer att bero på de egna insatserna. När man ställer samman ett kulturminnesvårdsprogram eller gör vad jag har kallat branschstudier

måste man i första hand utgå från befintlig kunskap som bearbetas och systematiseras. Det finns varken tid eller resurser för stora forskningsinsatser i det sammanhanget. Man måste också inse att kulturminnesvården inte kan ha specialistkompetens på industriminnesvårdens alla områden. För arbetet med att dokumentera och ta till vara industrimiljöer är det därför nästan en förutsättning att det finns en aktiv forskning inom området och att det finns ett samspel mellan universitetens och industrins forskning å ena sidan och kulturminnesvårdens kunskapsinsamling, bevarande- och vårdarbete å den andra. Både forskarsamhället och industrins parter har ett ansvar för industrins historia och är självklara samarbetspartners till kulturminnesvårdarna.

5. Rademachersmedjorna i Eskilstuna tillhör våra äldsta bevarade industribyggnader. Den s k Berglindska smedjan inköptes av Eskilstuna stad redan år 1903. Hela området ägs idag av Eskilstuna kommun och iordningställdes som kulturreservat 1959. Foto: Rammegård.

En grannlaga uppgift

Att dokumentera och bevara industrimiljöer är en grannlaga uppgift som fordrar stora insikter. Om man ser bebyggelsen uteslutande som byggnadsverk kan bilden vi vill ge för framtiden bli skev, ja den kan upplevas som en förfalskning. Arbetsprocessen som har präglat anläggningarna och livet som har givit industrimiljön dess innehåll och symbolvärde på gott och ont måste också fångas in. I allmänhet saknas det resurser för djupundersökningar i anslutning till den normala inventeringsverksamheten. Det finns inte heller något överflödande rikt material i form av uppteckningar och äldre forskningsinsatser att falla tillbaka på. Därför är det både för kulturminnesvårdens arbete och ur allmän kulturpolitisk synpunkt angeläget att en ökad forskning kring industrisamhället med förankring inom olika discipliner kommer till stånd och att de kulturhistoriska och tekniska museerna kan återuppta eller vidga sin undersöknings- och forskningsverksamhet. Inför industrinedläggningar och större förändringar borde det bl a ur forskningssynpunkt vara självklart att arbetet och anläggningarna dokumenteras. Många gånger behövs en sådan fördjupad kunskap också för att man på ett riktigt sätt skall kunna bedöma en anläggnings betydelse och ta ställning till önskemål om bevarande.

Med ett så dåligt utgångsläge är det naturligt att man inom kulturminnesvården för närvarande är angelägen att förbättra kunskapen om industrimiljöerna. Men sammanställning och analys av befintliga kunskaper, inventering och dokumentation är ju bara en del av kulturminnesvårdens och museernas ansvar. Det gäller också att bevara och vårda, en uppgift som rent allmänt rymmer samma problem när vi arbetar med industriminnen som med andra kulturhistoriskt värdefulla byggnader och miljöer.

Ekonomi och bevarandeproblem

Någon gång är ett bevarande så naturligt och problemfritt att inga särskilda insatser behövs. Men oftare krävs ett mödosamt arbete. Konflikter mellan önskemålet att bevara och behovet av förnyelse inom industrianläggningar i drift behöver bearbetas för att man skall kunna nå fram till rimliga lösningar. Möjligheten att återanvända nedlagda anläggningar eller enskilda byggnader för nya ändamål måste prövas. Ibland finns det kanske inga egentliga konflikter mellan intresset att bevara och andra allmänna eller enskilda intressen. Men det visar sig ändå omöjligt att realisera ett bevarande eftersom man inte kan klara finansieringen av den nödvändiga upprustningen och vården.

Industriminnesvården befinner sig i detta avseende i samma situation som byggnadsvården i övrigt. De statliga medel som för närvarande ställs till förfogande för bidrag till vård och underhåll är obetydliga. Bara i speciella fall, t ex när iståndsättningen av ett industriminne kan genomföras som beredskapsarbete kan den statliga insatsen bli mer än ett rent stimulansbidrag.

Den planering för bevarande som nu växer fram i kommuner och län bl a i anslutning till den fysiska riksplaneringen skall förhoppningsvis skapa bättre utgångspunkter också för ekonomiseringen av bevarandet. Men för att planeringen skall ge önskade effekter för industriminnesvården måste man också kunna räkna med ökade statliga insatser. Därför är

6. Att ta tillvara industribyggnader som museer över själva den industriella processen kan bara bli undantagsföreteelser. Därför är det viktigt att behovet av dokumentation särskilt understryks inom industriminnesvården. – Jäskällaren i Sundsvalls bryggeri. Foto: Staffan Nilsson, RAÄ.

7. Genom att bygga om den s k Riskvarn i Kalmar har byggnaden kunnat bevaras. Den fyller nu en ny funktion som kontorsbyggnad för kommunen men vittnar samtidigt om en epok i stadens liv när kvarnrörelsen manifesterade sig i mäktiga byggnadsverk. Foto: Gunnar Sillén 1979.

det viktigt att de förslag till förbättringar av det finansiella stödet till vård och underhåll av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som har lagts fram av 1976 års byggnadsvårdsutredning genomförs. Först då kan de ansvariga myndigheterna – riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna – medverka materiellt till den framtida vården av miljöer och anläggningar av riksintresse.

När det gäller att ta till vara industrins byggnader och anläggningar finns det naturligtvis också en del mer speciella problem. Jag tänker på de svårigheter vi ofta möter, när vi försöker finna användning för äldre industribyggnader och därmed underlätta ett bevarande. I och för sig är det ett allmänt drag att arbetsmiljöer är svårare att återanvända än bostäder. Men problemen vid återanvändning har en tendens att förstoras inom industrin eftersom arbetsprocesser och funktionskrav ofta har ändrats mer där än inom andra arbetsområden.

Vissa delar av industribebyggelsen är också ur teknisk synpunkt kvalitetsmässigt sämre än annan bebyggelse. Det gäller bl a byggnader med sekundära funktioner för produktionen och vissa bostäder. Om man vill bevara och samtidigt skapa förutsättningar för fortsatt användning står man inte sällan inför svåra avvägningsproblem. Modern standard innebär sådana krav på förändringar att ett bevarande ur kulturminnesvårdens synpunkt kan te sig meningslöst. Någon gång kan det vara befogat att bevara industribyggnader och bostäder som museer. Men det ligger i sakens natur att det inte kan bli många som räddas på det viset. Det finns därför särskild anledning att bearbeta just problemen kring återanvändningen. Men det är också klart att problemen många gånger är så stora att de leder till orimliga insatser om vi vill bevara. Dokumentation kan då vara ett mer realistiskt sätt att för framtiden bevara en bild av dagens verklighet. Just inom industriminnesvården är dokumentationsuppgiften därför särskilt viktig.

Stora insatser behövs

De uppgifter inom industriminnesvården som ingår i de kulturminnesvårdande myndigheternas och museernas ansvarsområde är lätta att peka ut. Men det är också lätt att inse att det krävs stora insatser för att någorlunda hjälpligt tillgodose behovet av kunskapsunderlag, bevaka förändringar, driva ett aktivt bevarande- och vårdarbete och svara för nödtorftig dokumentation. Industriminnesvården är en viktig del av kulturminnesvårdens verksamhet men inte den enda som kräver ökade insatser. Vi kommer därför alltid att tvingas till besvärliga avvägningar mellan insatser för industriminnesvård och angelägna uppgifter inom andra verksamhetsområden, men också mellan olika uppgifter inom industriminnesvården.

Just nu är vi inne i ett skede där tyngdpunkten inom kulturminnesvården ligger på kunskapsuppbyggnad. Samtidigt kan man iaktta ett ökat intresse för aktivt bevarande som förhoppningsvis leder över från inventering/planering till materiella insatser för att bevara och vårda. Det finns också intressanta exempel att peka på både när det gäller återanvändning och musealt bevarande. Om vi uteslutande skulle bli hänvisade till de resurser som avdelas för kulturminnesvårdens verksamhet i snäv bemärkelse får vi emellertid räkna med en långsam utveckling för industri-

8. Modern standard och nutida funktionskrav kan vara svåra att förena med önskemålet att ta till vara värdefulla industrimiljöer. Återanvändning och upprustning av skyddsvärda anläggningar och bostäder måste därför planeras och genomföras med stor omsorg och hänsyn till bebyggelsens egenart. – Arbetarbostäder vid Klippans bryggeri. Foto: Staffan Nilsson.

minnesvården. Men ingenting säger att det behöver bli så.

Kulturminnesvårdens egna organ har ju i själva verket ansvar för en mycket begränsad del av den verksamhet som vi innefattar i begreppet industriminnesvård. Vi måste därför kunna räkna med insatser också från andra håll. Det gäller inte minst för arbetet med att bevara och vårda, som i första hand är en uppgift för ägare och brukare och för kommunerna som huvudmän bl a för den fysiska planeringen.

Industriminnesvård är viktigt

Kulturminnesvårdens direkta ansvar för bevarande och vård måste inriktas på ett urval av de värdefullaste anläggningarna/miljöerna med speciell betydelse som exempel eller dokument från industrins och industrisamhällets historia. Därför är det naturligt att de människor som är berörda av förändringar inom industrin ofta vill arbeta för en högre ambitionsnivå för bevarandet än lagstiftning och tillgång på pengar för monumentvård ger kulturminnesvården möjlighet att kräva. Det är också självklart att insatser för industriminnesvård kan motiveras från andra utgångspunkter än de kulturminnesvården skall företräda. I de diskussioner som bör föregå besluten om bevarande eller rivning eller om dokumentationens omfattning och inriktning är det många som har anledning att delta. Som boende, anställda, fastighetsägare, forskare eller helt enkelt medborgare har vi alla ett gemensamt ansvar. Det är vi som skall ge politiskt eftertryck åt uppfattningen att industriminnesvård är viktigt.

Men även om kulturminnesvårdens bidrag till själva vården är och kommer att förbli blygsamma i förhållande till de samlade insatserna för industriminnesvård har de ansvariga myndigheterna och museerna en viktig roll att fylla också i detta vidare sammanhang. Jag tänker då åter på kunskapsunderlaget som kulturminnesvården sammanställer och som jag tidigare diskuterat. Detta bör kunna vara den gemensamma utgångspunkten för diskussioner och ställningstaganden vare sig det gäller de mer speciella bevarandeobjekten eller en allmän industriminnesvård. Stora krav måste därför ställas på underlaget. Det måste vara allsidigt och belysa olika aspekter. Det är också viktigt att själva underlagsmaterialet granskas av andra än kulturminnesvårdens egna organ. Det kan ske t ex genom att kulturminnesvårdsprogrammen ställs ut precis som fysiska planer och remitteras för synpunkter till intresseorganisationer av olika slag.

Genom att ta fram kunskapsunderlag och informera om detta arbete kan kulturminnesvården medverka till att skapa förståelse för industrisamhällets miljöer och bebyggelse och ge motiv för bevarande och dokumentation. Att utveckla kunskapsunderlaget är därför den största insatsen kulturminnesvården för närvarande kan göra för industriminnesvården.